

Единъ погледъ върху периодическия ни печатъ.

(По поводъ статията въ „Вѣстникъ Европы“: Судьбы периодической печати въ Болгаріи).*)

Токо що сложихъ отъ рѣка февруарската книжка на „Вѣстникъ Европы“ за тѣзи година. Прочетохъ внимателно до край статията на нѣкого си г. К-въ подъ надсловъ „Судьбы периодической печати въ Болгаріи. Историко-критическій очеркъ.“ Не можъ скри смѣсеното чувство отъ вълнение, удоволствие и досада, що ме охвана при това четенье... Азъ се зарадвахъ, защото всѣка статия за Бѣлгарія и за бѣлгаритѣ въ чуждия печатъ, че особенно въ руския, ми доставлява удоволствие. Родната страна обръща внимание на културния свѣтъ. Братията руси пакъ иматъ случай да се запознажтъ по-отблизо съ насъ, съ нашия животъ. Въ случая заглавието стигаше да ми направи най-приятното впечатление... Но, не дълговременно бѣше то.

Токо що сложихъ книжката на „Вѣстникъ Европы“ отъ рѣка... Въ ума ми минава и се притиска тѣзи върволица отъ мрачни картини, които така испъкнало е нанизалъ г. К-въ. Той ни посочва, като на нѣкоя сцена, единъ слѣдъ други дѣйцитъ съ дѣлата имъ, първитѣ и сѣтишнитѣ нашенски публицисти и тѣхнитѣ периодически издания и произведения — вѣстницитѣ и списанията имъ. На първо мѣсто ний вижда оня патриархъ на бѣлгарската журналистика — дѣдо Фотиновъ, петдесетлѣтието на когото неотдавна празнувахме.

Азъ не можихъ да го позная въ изображението на К-въ. Неговата високо симпатична фигура прѣминава прѣдъ насъ, на сцената, както го прѣкарва авторътъ на „Сждбинитѣ на периодическия печатъ въ Бѣлгарія“ съвсѣмъ блѣдно, даже прѣнебрѣжително. Съкашъ не се касае за единъ силенъ характеръ, за единъ личень труженикъ, който прѣди 60 години нѣщо, при най-тежитѣ и невъзможни условия, изъ най-нищожни срдства подига едно грамадно дѣло не по силитѣ на единъ човѣкъ: основава единъ журналъ за единъ народъ,

*) Вж. „Вѣстникъ Европы“, мѣс. февр. кн. 2 т. г. стр. 746—799.

който още нѣмаше училище, нѣмаше читатели, нѣмаше още никаква култура. Единъ такъвъ труженикъ се цѣни отъ К-ва доста прѣнебрѣжительно. „Любословието“ на Фотинова било единъ правоучителенъ сборникъ..., Да, но като се пише историко-критически етюдъ трѣбваше да се каже каква цѣна е ималъ той за онова врѣме малко по-обстоятелствено отъ колкото прави това г. К-въ. Ако той се простира на дълго и широко за значението, напр., на псувнитѣ въ в. „Свобода“, на които посветява нѣколко страници, то Фотиновата и Богорова дѣятелность заслужвахъ поне по една страничка.

Горкиятъ дѣдо Богоровъ! И той се прѣкарва прѣдъ очитѣ ни като единъ подседимъ съ една плака на гърди, че всичко искалъ да напише, всичко обѣщавалъ въ първия си вѣстникъ „Български Орелъ“, но той не го изпълнилъ...

И това се казва за Богорова, за този испъкналъ и виденъ ликъ въ нашата журналистика, който половина вѣкъ посвети на една идейна дѣятелность, който основа първата българска газета въ онова врѣме, когато въ Русия още се питахъ: „что такое болгары?“ когато въ Европа знаяхъ, че въ Балканския Полуостровъ живѣятъ само гърци, а въ турско християнитѣ носехъ име румъ-милети; когато бѣше срамота дору у дома си да се казвашъ българинъ, а на чужбина... се чудѣхъ на това ново име, напрасно дирено изъ географическитѣ рѣчници; когато българската азбука и българскиятъ книжовенъ языкъ токо що се появявахъ; когато нийдѣ въ страната нѣмаше печатници; когато книжнината ни бѣше въ истински зародишъ и самъ-тамъ се правяхъ опити на писанье...

Богоровъ бѣ личенъ дѣецъ, даже знаменитъ типъ на книжовно-общественъ дѣецъ у насъ. Слѣдъ „Българския Орелъ“, — „Цариградски Вѣстникъ“, слѣдъ него — „Книжици“, послѣ — „Журналъ за наука, занаятъ и търговия“, послѣ „Книговище“, послѣ... да не изброяваме и другитѣ му книжовни трудове, неговитѣ първи: Граматика, География, Рѣчници... Между това г. К-въ и него минава прѣнебрѣжительно.

Впрочемъ ето идятъ единъ по единъ и другитѣ български вѣстникари и вѣстници отъ цариградския периодъ на просвѣтителна дѣятелность: Славейковъ, Цанковъ, Икономовъ, Михайловски, Бурмовъ, Найденовъ... Менъ ме е ядъ, и гнѣвъ, като гледамъ тѣзи безжизненни кукли, що изображаватъ отъ себе въ етюда на К-въ знаменититѣ ликове. А пъкъ вѣстни-

цитѣ имъ: „Гайда“ и „Македония“, „България“ и „Турция“, „Свѣтникъ“ и „Врѣме“, „Напрѣдъкъ“ и „Право“, „Вѣкъ“ и „День“... Съкашъ калейдоскопически видове, мѣрнахъ се и се загубихъ за да не оставятъ комахай никаква слѣда. Такава блѣскава плеяда отъ многозаслужили дѣйци съ много плодита и дълбока дѣятелность и тѣй игнорувани, тѣй накриво прѣдставени, тѣй безъ внимание погледнати... Жаль, много жаль! Между това въ историята на българския печатъ всеки изучавачъ трѣбва да заблѣжи, прѣди всичко, онова мощно влияние, което е извършилъ за възражданieto ни, въ черковно, общественно и политическо отношение, именно периодическиятъ ни печатъ отъ Цариградъ. Този Цариградски печатъ, въ който работихъ „вѣрноподанни на Н. Величество Султана“ събуди, съживи, възкреси единъ цѣлъ народъ; този печатъ проправи пътъ, упъти и ръководи дълго врѣме една цѣла страна... Този печатъ расклати изъ основа дори онова, което се наричаше Османско царство... Г-нь К-въ не отрича „известна заслуга“, „известно значение“ дору на Фотинова; но това значение, ролята на първитѣ български публицисти се закрива въ непонятнитѣ оговорки на историко-критика. В. „Право“, на Найденова, напр., е нареченъ консерваторски-чорбаджийски органъ, а кой не знае, че в. „Право“ биде даже спрѣтъ за своитѣ истинско напрѣдничави идеи и борба... Сериозниятъ изучавачъ би трѣбвало да признае, освѣнъ, ако си затваря очитѣ прѣдъ безспорнитѣ и очевиднитѣ факти и данни, че политическото съзнание се приготви прѣимущественно въ Цариградъ и послѣ то се растла и разлѣ вътрѣ въ България.

Отъ тамъ, отъ столицата на „Н. Величество Султана“ писахъ, проповѣдвахъ, учихъ, будихъ и събудихъ народа си Неофитовци, Иларионовци, Кръстевичевци, Славейковци, Икономовци, Найденовци...

Много се мами г. К-въ, и другитѣ които мислятъ като него, че емигрантскиятъ печатъ е подигналъ и изнесълъ борбата за политическа свобода и независимость. Безъ съмнѣние Раковски съ своитѣ „Българска Дневница“, „Дунавски Лебедъ“ и „Бждушность“, както слѣдъ него и другитѣ емигрантски органи: „Народность“, „Отечество“, „Дунавска Зора“, „Свобода“, „Независимость“, „Дума“ и пр. спомогнахъ доста, за да стане по-силенъ прѣломъ въ нѣкои настроени вече мозъци и общественни групи; но емигрантскиятъ печатъ дѣйствуваше съвсѣмъ

ограничено, а цариградскиятъ пускаше корени и на дълбоко, и на широко въ четещата маса. Трѣбва да е живѣлъ човѣкъ въ онова врѣме въ България, трѣбва да е опитвалъ силното впечатление отъ четенъето на постоянно идващитѣ вѣстници отъ Цариградъ, и да е забѣлѣжвалъ случайно нѣкой внезапно избухъ отъ ония чувства що оставяше едно скришно четене на нѣкой забраненъ букурешки вѣстникъ, за да си прѣдстави и едното, и другото, а сжщо и разликата отъ тѣзи влияния...

Безъ да иска нѣкой да намалява значението на емигрантския печатъ, трѣбва да се признае, че той спомогна и ускори, но не той създаде, не той подържа, не той докара на явѣ онова народно съзнание, което поведе и заведе българския народъ до неговата политическа независимостъ. И понеже авторътъ на „Сждбинитѣ“ се е спрѣлъ да различава каква била емигрантската „революционна“ дѣятелность, като я прави нѣщо като противоположна на цариградската, той се увлича подиръ едно невѣрно, необосновно съ нищо твърдѣние, че тѣзи била „чорбаджийска“, „консерваторска“, а онѣзи младежка, свободолобива. Ето защо е за жаленье, че хубаво написаната инѣкъ статия, съ която авторътъ ѝ върви по пхтя на легендитѣ, а не по пхтя на едно истинско историческо-критично изслѣдвание, е намѣрила мѣсто въ единъ солиденъ журналъ, като „Вѣстникъ Европы.“

Ако за Раковски, Любенъ Каравелова и Ботева „старитѣ“ чорбаджии бѣхъ по нѣкога—забѣлѣжете по нѣкога, въ врѣме на полемика, напр., — и консерватори, и турски шпиони, и спъватели на българ. революция, това бѣ единъ езикъ, нуженъ за тактиката и становищата, отъ която се водѣше борбата имъ; но всичкитѣ тѣзи революционни дѣйци даже тогава и многажди съзнавахъ не само добродѣтелитѣ на старитѣ консерватори, чорбаджии, но и услугитѣ имъ. Тѣ прибѣгвахъ често до помощта имъ и я добивахъ щедро. Доказателства маса; между прочимъ, послѣдний открититѣ книжа въ архивата на Евлогия Георгиевъ.²⁾ Но ако за Раковски, Любена и Ботева бѣше тогава допуснато да дѣлятъ българскитѣ дѣйци, отъ тогавашно гледище на чорбаджии не-патриоти и млади патриоти, не сжщата оцѣнка е дозволена сега на единъ обективенъ, безпристрастенъ и нетенденциозенъ ужъ изучвачъ на оная епоха, за

²⁾ Вж. „Б. Сбирка“, кн. I за 1900 г. „Изъ живота и архивата на Евлогия Георгиевъ.“

каквото иска да мине г. К-въ; той нѣма право да дѣли на „консерваторска“ и слѣдователно противонародна дѣятелността на чорбаджиитѣ и „старитѣ учители,“ а народоспасителна — тѣзи на емигрантитѣ, ххшветѣ и младитѣ. Имаше ненародни и непатриотични дѣйци и между нечорбаджиитѣ, и между младитѣ, и между емигрантитѣ. Напраздно г. К-въ нарича чорбаджиитѣ — „кулаки-богатѣи“ и „ренегати,“ които имали истински чувства на прѣданность къмъ Негово Величество Султана, както напраздно се подиграва и съ изразитѣ на Цанковска „България,“ Бурмовото „Врѣме“ и пр. за „милостивия Султанъ.“

Чорбаджиството въ България е една категория людие, която се отдѣля почти съвсѣмъ особно и не може да намѣри сравнение съ нѣкоя друга въ чуждитѣ държави и народи. Чорбаджиитѣ не бѣхж аристократи; българскитѣ аристократи, болѣри и голѣмци, или бидохж исклани, или бидохж истурчени, или най-послѣ бидохж изравнени съ турското иго. Българскитѣ чорбаджии, често най-сиромашки дѣца, се издигнахж по-високо отъ обикновенната маса или благодарение на ума си и знанията си и, слѣдователно, и влиянието си, или благодарение на спестена нѣкоя пара. И въ двата обаче случая чорбаджиитѣ бѣхж прѣвъ всичко врѣме на турското робство първитѣ явни подвижници и носители на българското национално самосъзнание. Тѣ подигнахж първитѣ български черкови, тѣ уредихж български училища, тѣ пристояхж и харчихж за българска книга и учение, тѣ бѣхж българската читающа публика и подържателитѣ на български вѣстници и списания, тѣ подигнахж българския черковенъ въпросъ... Чорбаджии и въ Търново, и въ Пловдивъ, и въ София, и въ Велесъ, и въ Габрово, и Елена пристояхж да се почене и училищно, и народно-черковно движение. Та ако щете и самъ Раковски принадлежеше къмъ чорбаджииската категория, както и неговия съотечественникъ Кръстьовичъ, и тѣ тръгнахж къмъ сжщата цѣль само изъ разни пхтища... Чорбаджиството се останало неизучено и за него има само легенди, нѣма история. А безпристрастната и обьективна история единъ день ще признае, че то е направило много и твърдѣ много услуги. Не е никакъ голѣма бѣда, че чорбаджиитѣ били или, по-право, се наричали прѣданни и вѣрноподанни на „Н. В. Султана,“ както не е никакъ срамно, че „България“ на Цанкова или „Врѣме“ на Бурмова казвали „Милостивия Султанъ.“ Ний бихме желали да знаемъ

какъвъ язикъ би държалъ и най-отчаяния революционеръ ако си размѣнѣше мѣстото съ това на Цанкова и Бурмова... Та немà за туй трѣбва да подозираме въ патриотизмъ Цанкова, Славейкова, Найденова, Икономова, защото сж живѣли въ Цариградъ и писали „Милостивия Султанъ;“ немà може нѣкой сериозно да твърди, че е имало и има българинъ, който да не поставя отечеството си по-горѣ отъ прѣданността си къмъ Падишаха... Ако ли е работата за обвинения и самообвинения въ прѣдателства, таквизъ бѣхъ хвърляни отъ букурешкия лагеръ въ цариградския и обратно, както, храни Боже, става и сега у насъ между разнитѣ политически групи, заслѣпени отъ партизански страсти...

Г. К-въ трѣбваше да узнае, че „вѣрноподавнитѣ султану“ Кръстьевичъ, Цанковъ, Славейковъ, Икономовъ сж принесли несравнено повече полза за националното дѣло, отъ колкото всички „невѣрноподавни“ взети вкупомъ. Той трѣбваше да научи и разбере, че въ онова врѣме, Икономовъ писа най-патриотическитѣ си и отрезвителни за народа ни статии въ в. „Турция,“ издаванъ отъ турския цензоръ Геновича и дълги години поддържанъ отъ турското правителство. Той трѣбваше всичко това да узнае, че тогазъ да противопоставя дѣятелността на чорбаджии и цариградски дѣятели съ тѣзи на революционери и емигранти... Би помислилъ нѣкой, че толкозъ е била спасителна българската емиграция, че е трѣбало всички будни хора да емигриратъ изъ отечеството си за да станжтъ съ това само патриоти и... да не се наричатъ съ нечестни епитети.

Увлѣченъ отъ своето гледище да иска въ едноврѣменнитѣ български вѣстници и списания, съврѣменнитѣ руски газети и журнали, г. К-въ нехаресва дори и „Гайдата“ на дѣдо Славейкова, „Общия трудъ“ на Теодосия Икономовъ, — които, каже, продължаватъ да вървятъ по Фотиновия типъ и се прѣдзначаваха за развлечение или поучение...

Но, картината се промѣнява!

Ето ни въ освободена България. Тукъ изведнѣжъ на сцената се явяватъ партиитѣ: либерална и консерваторска, на които мнозина намѣрватъ произхода въ учредителното събрание въ Търново, нѣщо много невѣрно, но за което — не тукъ е мѣсто да се обяснява. Българскиятъ периодически печатъ за

всичко връме на нашето освобождение и до сега ни се прѣд-
ставя отъ К-въ, като една пѣстра смѣсь отъ диви, бѣсни,
безобразни проявления... За печата въ бившата Источна Руме-
лия, особно за „Марица“, на която се отдѣлятъ отъ соnvenances,
види се, нѣколко ласкави думи, както и на „Цѣлокупна Бъл-
гария“ г. К-въ е по-нѣженъ. Но отъ тамъ насетиѣ — виѣ
имате едно изображение, което нито е вѣрно, нито е справедливо...

Г-нъ К-въ, види се, е поставенъ на едно отрицателно гле-
дище, той е обладанъ отъ песимизмъ за всичко, което изуча.
Въ всѣки случай тенденцията му е била да прѣдстави само
чернитѣ петна въ нашия периодически печатъ, въ който той ни-
що не вижда свѣтло, нищо, нищо... За списанията, за хубави-
тѣ произведения на „Периодическо Списание“, напр. на „Ми-
нистерскии Сборникъ за народни умотворения“, въ които всич-
ки познавачи сж поздравили заритѣ на българската наука, за
това г. К-въ мълчи; „не ме интересува!“ каже; а не забравя
да истъкне, какъ сж се псували и псуватъ и досега нѣкои го-
реци и невъздържни темпераменти въ политическия печатъ...
Той се е плѣнилъ, напр., отъ най-сърдититѣ нѣкогашни статии на
„Свобода“, въ които всички опозиционни дѣйци сж изобразени
въ обидни и псувателни епитети и термини. Драганъ Цанковъ —
е „най-подлия врагъ на българския свѣтъ, който е ставалъ и папи-
щинъ, и православенъ, и католикъ, и русофилъ, а въ дѣйстви-
телностъ — той е билъ само подълъ шпионинъ и прѣдатель,“
— „Балабановъ — фанариотско исчадие, лицемеренъ и кова-
ренъ,“ „Петко Каравеловъ — подлецъ надъ подлецитѣ,“ „Ви-
сокопрѣосвященный Климентъ Бранитский — безчестенъ и по-
даженъ“; „Радославовъ — сойка, нищожество, истеглено за уши-
тѣ отъ Стамболова,“ Начовичъ — „велзевулъ, мерзавецъ, не-
годяй“; Ризовъ — „разбойникъ, на когото дѣятелността е ве-
рига отъ подлости, мошеничества, безобразия,“ — Радко Ди-
митровъ — „подла и гнусна тварь,“ — „Груевъ — глупавъ като
сто свини,“ — „Кесяковъ (сега генералъ) — крадецъ.“ Тѣзи
и други като тѣзи раскошни цѣтловце отъ китката на бившата
„Свобода“ г. К-въ е скарѣясалъ въ дълги цитати за да ни
прѣдстави съдържанието, направлението и заслугитѣ на бъл-
гарския периодически печатъ.

Кажете сега да му благодаримъ ли за труда, що си е
далъ за да ни изобрази въ този ликъ прѣдъ Русия, прѣдъ руския
читателъ?... Менъ се не ще да му поднасяме благодарностъ, за-

щото на всѣкждѣ неговата некрасива тенденция вади очи; не отричаме, че въ физиономията на нашия периодически печатъ има и тѣзи грозотии, но при тѣхъ той не ни съпоставя хубавитѣ. А хубави има, що и да се дума...

За г. К-въ сж лоши вѣстницитѣ на консерваторитѣ, лоши сж и вѣстницитѣ на цанковиститѣ, лоши сж и вѣстницитѣ на радославиститѣ, и вѣстницитѣ на народната партия. Той не харесва „Витоша“ и „Отечество“ защото били основани и списвани отъ консерваторитѣ Балабановъ, Бурмовъ и Начовича; не харесва и другитѣ вѣстници, защото като ги четѣлъ, не можель да си състави за тѣхъ едно прѣдставление. Той нищо не ни разказва за значението на опозиционния печатъ въ Стамбулово врѣме... А лоши сж вѣстницитѣ ето защо. Прѣди всичко тѣ били чисто партизански; иначе не могли да съществуватъ. Тѣ сж пълнѣли само съ псувни и съ обидни антрофилета. Никаква идейность, никакъвъ политически прѣгледъ, никакъвъ общественъ отдѣлъ тѣ нѣмали. Достоинството на българския вѣстникарь състояло въ едно: колкото се може по-силно да напеува. Всички противници сж мерзавци, за това удри, псувай, черни, каляй, не врѣди! Противницитѣ сж за туй, да бждатъ нападани. Вѣстникътъ въ България е само за туй да хвали и защитава които сж около него и да пеува противницитѣ. Едно врѣме Радославовъ основаль самъ вѣстникъ „Съзнание“ за да се испжчи като отдѣленъ дѣець и така, „съ вѣстника си съставиль партия“, нѣщо, което не е вѣрно, защото не в. „Съзнание“ е съставиль партията на г. Радославова... Изобщо г. К-въ не е запознатъ съ подробноститѣ и вътрѣшната страна на дѣлото, което го занимава, а пише съ тона на дълбокъ познавачъ.

Той не се задоволява и отъ периодическитѣ ни списания, отъ нашитѣ журнали. Признава, че имало четири списания „лучшими и най-популярными“, които си прокарали пжть и намѣрили, ако не доста абонати, поне доста читатели: „Искра“, „Мисль“, „Българска Сбирка“ и „Български Прѣгледъ.“ Г. К-въ обаче не харесва и списанията ни изобщо, защото тѣ били „тщедушни алманах“, сборници на статии, безъ оня общественъ и политически отдѣлъ, който правялъ рускитѣ журнали живи. Той се сърди на списанията ни и за това, че нѣмали обособлено направление и че сътрудницитѣ на едно списание работѣли и въ друго. Едно списание, напр. „Ми-

сьлъ“ по съдържаннето си можело да прѣмине въ „Българска Сбирка“ и обратно. Тѣй казва К-въ. Множеството на българскитѣ списания той отдава на неразборията на писателитѣ, отъ които всѣки иска да има свое списание, при все, че у насъ едно такова дѣло не давало никакво нито морално, нито материално удовлетворение.

Подиръ този прѣгледъ на българския периодически печатъ г. К-въ самъ признава, че е написалъ: „картини слишкомъ мрачныя“, които могатъ да заставятъ читателя да си помисли, че „състоянието на периодическия печатъ въ България е безнадежно.“ Но той бърза да се оговори. Той вѣрва, че „лѣхътъ на благородния идеализмъ“ захваща да повѣва и у насъ и отъ едно ново направление той очаква „въскръсванието“ на периодическия ни печатъ. Той посочва на нѣкои списания какъ да се реформиратъ, какъ да внесатъ у себе си общественъ отдѣлъ и да се занимаватъ съ въпроситѣ, които сж жизненни за обществото, а не само да витаѣтъ по небето, както сж правѣли списанията отъ Фотиновския типъ въ своитѣ педагогически и морално-проповѣднически статии.

Трѣбва да се признае, авторътъ на „Сждбинитѣ“ е казалъ много горчиви истини и не за туй трѣбва да му се сърди нѣкой; а трѣбва да му се сърдимъ, че той се е спрѣлъ само върху нѣкопото горчиви истини, при които казалъ и доста неистини,*) а никакъ не рачилъ или не знаялъ да се спрѣ върху свѣтлитѣ моменти въ историята на българския периодически печатъ. Той не ни е далъ вѣрно изображение и освѣтление на „сждбитѣ на периодическия печатъ въ България.“

Значението и заслугата на кое и да било книжно произведение може да се разбере само тогазъ, когато цѣнимъ и мѣримъ труда не съ критерия отъ сегашно врѣме, а като се поставяме на гледището отъ тогавашно. За да се произнесе критиката за значението на единъ Фотиновъ, на единъ Богоровъ, на единъ Момчиловъ, на единъ Славейковъ, и на тѣхнитѣ тогавашни книжни издания, трѣбва непременно да се прѣнесе цѣлъ цѣлиничъкъ въ онѣзи общественна и книжна срѣда, когато тѣ сж работили при тѣхнитѣ условия. Г-нъ К-въ е отъ онѣзи критици, които забравятъ това най-сжщественно обстоя-

*) Дори и такъвъ общезвѣстенъ фактъ, че „Искра“ е спрѣла прѣди 3—4 години се игнорва отъ г. К-въ, който казва, че тя излѣзвала и до сега. Отъ това сѣдете за другото!

телство! То се знае, че отъ негово гледище ний нито прѣди педесетъ години, нито сега имаме периодическа книжина... Но нема̀ сериозно може да се осжжда Фотиновъ, защото не е писалъ за „принадената плата,“ за „осемь-часовия трудъ,“ или най-малко за „кооперативнитѣ и потрѣбителни асоциации“? Нема̀ сериозно може Богоровъ да се критикува за това, че въ първитѣ броеве на „Цариградски Вѣстникъ“ не е писалъ театрална хроника, критическо обозрѣние и прѣгледъ на българския общественъ животъ? Нема̀ Славейкову може да се натяква за това, че въ своята „Смѣсена китка“ или въ своята „Гайда“ не се занимава съ учението на Маркса, не поменава нищо за Контовата философия и игнорува съвсѣмъ аграрния въпросъ.

Между това, за насъ българитѣ значението на поменатитѣ първи български журналисти е грамадно, заслугитѣ неизмѣрими и името имъ веднѣжъ за винаги е обезсмъртено. Това К-въ не е могълъ или не е щѣлъ да разбере, само защото не се е поставилъ въ етюда си на надлѣжното гледище. Той, въпрѣки заявлението си, че таквизъ дѣятели, напр., като Фотиновъ би трѣбовало да се цѣнятъ не съ сегашни, а съ тогавашни мѣрки, не удържа това вѣрно правило, забравя го веднага, и дири въ нѣкогашния „Цариградски Вѣстникъ“ поне единъ „Голосъ,“ а въ сегашнитѣ ни вѣстници нѣщо като „Русскія Вѣдомости“... Той желае да види отъ единъ български журналъ приблизително „Вѣстникъ Европы“... Така не може да се разгледва никоѣ печать. Таквизъ искания отъ чужди становища не можтъ да се прѣдвяляватъ и къмъ нашия печать, който е изражение на срѣдата и изражение на потрѣбитѣ ѝ.

Българскиятъ периодически печать въ всичко врѣме на своето осществование е отговарялъ по възможности на домашнитѣ потрѣби. Той е принесълъ изобщо голѣма полза на народа ни... И въ най-тежкитѣ години на турското робство, и въ най-отчаянната ни борба за народо-черковни права и въ началото на нашето освобождение и гражданско уреждане, печатътъ е билъ свѣтилникътъ, който е освѣтявалъ пътя ни. Та дори и въ послѣдньо врѣме, слѣдъ съединението на двѣтъ Българии, Сѣверна и Южна, не бѣше ли печатътъ най-справедливия рководитель на обществото въ най-тежкитѣ минути, дору и тогазъ, когато той даде изъ срѣдата на дѣйцитѣ си цѣлъ редъ отъ жертви...

Не! печатътъ ни и днесъ, въпрѣки язвитѣ си, въпрѣки кусуритѣ си и нечистоплътността си, принася своята полза... и полза огромна. Наистина може искрено да се скърби, че нѣкои органи на печата го прѣкаляватъ въ своитѣ псувателни и порнографически попълзновения... Но, какво ще го правите? Печатътъ е едно широко поле, въ което и отровни билки никнатъ. Зависи отъ хората, които сж въ това или около това поле да подържатъ тѣзи билки или да ги чистятъ и да ги прѣмахнатъ... Въпроси на вкусъ, на оцѣнка, на съпикаване, на нравитѣ, на стремежитѣ, но печатътъ върви изъ пътя на естественото си развитие, отговаря на врѣмето, на живота. Добринитѣ му, като сж повече отъ лошащинитѣ, ние трѣбва да го търпимъ, въпрѣки нѣкои негови отвратителни и развратителни проявления...

Статията „Сждбинитѣ на периодическия печатъ въ България“ е съставена живо, по нѣкъдѣ и масторски, но тенденцията ѝ я загрозява, неистиннитѣ я омаловажаватъ, исклучително испѣкванитѣ черни точки я правятъ исторически невѣрна.

Вѣроятно авторътъ ѝ ще е билъ подведенъ въ изучванята си отъ нѣкоя партизанска струя, а може неволно по темпераментъ да се е впусналъ въ подобно течение.

Слагамъ перото, както сложихъ и февр. книга на „Вѣстникъ Европы,“ не прѣди много. Неприятно ми е да издирвамъ защо авторътъ е постъпилъ така тенденциозно съ единъ толкозъ важенъ прѣдметъ, както и защо е написалъ статията си съ толкозъ неясни и невѣрни свѣдѣния. А кой е той — това съвсѣмъ не ме интересува. Защото, повтарямъ, не мисля че трѣбва да му благодаримъ — билъ той чужденецъ, или свой.

С. С. Бобчевъ.